

ARI-ELMERI HYVÖNEN

Vallankumouksen filosofiaa nykyajassa

Vallankumousten aikakauden synty paikannetaan laskutavasta riippuen 1600- tai 1700-luvulle. Filosofialla on ollut tiivis suhde kumouksiin alusta lähtien. Yhtenä tunnetuimmista esimerkeistä voidaan mainita Immanuel Kantin näkemys Ranskan vallankumouksesta. Kantin mukaan riippumatta 1789 puhjenneen kansannousun lopputulemasta sen sivustakatsojien eli yleiseurooppalaisen julkisen keskustelun ”toiveikas osanotto” tai innokkuuden rajamaille asettunut sympatia voitiin tulkita merkiksi ihmiskunnan edistyksestä.

Kantin teoksessaan *Der Streit der Fakultäten* (1798) esittämää ajatusta voidaan soveltaa myös nykyhetkeen. Vuosien 2010 ja 2011 taitteessa Tunisiasta ja Egyptistä alkanut vallankumousten aalto levisi nopealla tahdilla ympäri maailmaa ja herätti samankaltaista toiveikasta osanottoa ja sympatiaa kuin mitä Kant kuvasi aikoinaan Ranskan vallankumouksen yhteydessä. Näiden kumousten jälkeinen tilanne voidaankin tulkita tilaisuudeksi ymmärtää vallankumouksen ajatus uusia, oman aikamme vaatimuksia vasten.

Tämä pyrkimys oli Helsingissä syyskuun lopussa – Porthanian valtauksen ollessa vielä käynnissä – järjestetyn Rethinking Revolution -symposiumin taustalla. Vallankumousta lähestyttiin tuoreista, ja tutummistakin, näkökulmista Kantista Arendtiin, feminismiin ja ekologiaan. Omri Boehm avasi symposiumin provokatiivisella esityksellään valistuksen ja vallankumouksen suhteesta Kantin filosofiassa. Boehmin mukaan Kantin tunnettu itsenäiseen ajatteluun kehottava valistusperiaate sai kypsän muotoilunsa *Arvstelukyvyn kritiikin* (1790) keskustelussa neroudesta, jossa luovuus ja uusi alku kytkeytyvät hengen (*Geist*) virittämään kykyyn ajatella ilman ennalta annettuja käsitteitä.

Tässä tulkinnassa vallankumous tulee ymmärretyksi aidosti uuteen tähtäävän esteettisen kyvyn poliittisena vastinparina. Esteettinen nerous luo uutuuksia, jotka ovat käsitteellisesti ajatellen ymmärryksen ulottumattomissa, ja avaa tietä mekaanisesta tietämisestä vapaalle ajattelulle. Samoin vallankumouksen tehtävänä on toimia esimerkkinä muille, joiden toiveikas osanotto tapahtumiin todistaa ihmiskunnan edistyksestä ja mahdollistaa valistushengen mukaisen itsenäisen ajattelun. Boehm hylkää yleisen käsityksen Kantista poliittisesti maltillisena hahmona. Hän näkee filosofin aidosti radikaalina ajattelijana, jolle valistusta ei voi olla ilman vallankumousta.

Boehmin Kant-tulkinnan tapaan estetiikka, taiteen mahdollistamat kumoukset ja vallankumouspolitiikka kytkeytyivät toisiinsa Juuso Tervon luennassa media-taiteilija Pilvi Takalan videoteoksesta ”The Trainee” (2008). Siinä Takala tekeytyy markkinoinnin harjoittelijaksi yritykseen mutta pidättäytyy kaikesta työstä. Hän esimerkiksi viettää yhden työpäivän poistumatta lainkaan rakennuksen hissistä tai istuu työpöydän ääressä tekemättä mitään. Ihmettelijöille hän vastaa tekevänsä ”aivotyötä”. Takalan omituinen käytös herättää muissa työntekijöissä voimakkaita reaktioita, ja hänen toiminnasta pidättäytymisensä kuvastaakin Tervon mukaan omanlaistaan vallankumouksellista suhdetta aikaan ja ajan käyttöön. Takalan ruumiillistama ”passiivinen” toimijapositio ei asetu suoraan törmäyskurssille vallitsevan järjestyksen kanssa vaan edustaa ”syövyttävää” ajankäyttöä, joka luo monimerkityksellisyyttä erityisesti, koska hän *sekä* sanoo tekevänsä töitä *että* tunnustaa, ettei tee mitään.

Kumouksen jälkeen?

Vallankumous edustaa väistämättä jonkinasteista murrosta ajassa. Poliitiikan suhdetta aikaan pohdittiin myös muista näkökulmista, erityisesti kahdessa Hannah Arendtin vallankumousajattelua käsitelleessä esityksessä. Arendtille vallankumouksen hetki liittyy nimenomaan uuden alun ja vapauden yhteenkietoutumiseen. Ulrika Björk korosti erityisesti Amerikan vallankumouksessa (1775–1783) esiin tullutta mahdollisuutta kokea nykyaikana antiikin *poliksen* kaltaista vapautta. Arendtin näkemyksessä tällaista vapautta määrittää mahdollisuus luoda poliittisia tiloja, joiden turvin ihmisistä tehdään tasa-arvoisia. Tällainen tila ei Arendtille ole tarkalleen ottaen demokratia (vaikka onkin sille sukua), sillä se erkaantuu täysin hallinnan ja hallittuna olemisen *arkhē-* ja *kratia-*sanastoista (”mon-arkia”, ”demo-kratia”). Se ei kuitenkaan ole myöskään utopiaa, sillä vallankumousten

”Demokratian ytimeen kuuluu valtokeskusten purkaminen.”

historiassa se ilmenee tapauksesta toiseen toistuneella taipumuksella järjestäytyä neuvostoihin (*ward, council, soviet, Räte*), joissa poliittinen puhe ja päätöksenteko tulivat mahdollisiksi kaikille halukkaalle.

Yhä ratkaisematon ongelma on, miten luoda mahdollisuudet tämän kokemuksen jatkuvuudelle, kun vallankumouksen hetki jää taakse. Amerikan vallankumous onnistui Arendtin mielestä väkivaltaiseksi yltyneitä Ranskan vallankumousta paremmin institutionaalisten muotojen etsinnässä, mutta sekään ei lopulta kyennyt luomaan tilaa vapaalle poliittiselle toiminnalle.

Arendtin ajattelua voidaan käyttää myös nykyisen politiikan filosofian kritiikkiin, mihin pyrin omassa esityksessäni suhteessa Alain Badioun filosofiaan. Badioun kriittisistä Arendt-kommenteista huolimatta näiden kahden ajattelua yhdistää vallankumouksen näkeminen ajan jatkumoa rikkovana tapahtumana. Molemmat myös painottavat vallankumouksen hetkeä seuraavan organisoitumisen merkitystä. Kuitenkin siinä missä Arendt etsii

tapoja säilyttää vallankumouksen alkuvaiheen toimintamuodot (kuten neuvostot), Badiou korostaa tarvetta löytää militantimpia ja kurinalaisempia – jopa epädemokraattisia – organisaatiomuotoja. Tämä etäännyttää hänet myös tietyistä radikaalin demokratian muodoista, joita esimerkiksi vuoden 2011 tapahtumat ilmensivät.

Badiou päätyy lopulta vaatimaan vallan eräänlaista keskittymistä. Populaari vallankumous puolestaan Arendtin sanoin päätyy aina tilanteeseen, jossa vallan keskus romahtaa: ”ei ole mitään valtaa, mitä kaapata”. Tällainen valtokeskusten purkaminen kuuluuikin Kristian Klockarsin näkemyksen mukaan demokratian ytimeen. Demokratian idea tulisi nähdä vallan keskittymistä vastaan toimivana prosessina, joka tasapainoilee universaalien ideaalien ja niiden konkreettisen toteuttamisen välillä pysähtymättä milloinkaan mihinkään yksittäiseen institutionaaliseen muotoon.

Samantapainen näkemys vallankumouksen suhteesta universaaleihin ideaaleihin oli myös Cinzia Arruzzalla. Feministiset universalismikritiikit ovat hänen mukaansa osoittaneet monien universalististen projektien maskuliinisen ja länsikeskeisen luonteen. Feministisen ajattelun tulisikin hänen mukaansa omaksua ”kapinallinen” universalismin muoto, jossa yleismaailmallisuus ja esimerkiksi tasa-arvoisuus ajatellaan lähtökohtaisesti poliittisena taistelulenttänä, ei valmiiksi annettuna todellisuutena. Arruzza näki tällaiselle universalismille toivoa tulevaisuudessa. Vaikka esimerkiksi globaali kapitalismi toimii monin tavoin aitoa tasa-arvoisuutta vastaan, se antaa kuitenkin myös entistä paremman mahdollisuuden kapinallisen yleismaailmallisuuden toteuttamiseen.

Siinä missä edeltävät esitykset keskittyivät ensisijaisesti vallankumoukseen yksinomaan ihmisiä koskevana asiana, Jason W. Mooren käsitteistössä vallankumouksia tulisi pyrkiä hahmottamaan osana ”elämän verkkoa”, ihmisten ja luonnon välistä katkeamatonta virtaa. Nykyisen kapitalistisen maailmanjärjestyksen kriisitila tekee Mooren mukaan mahdolliseksi ’maailmanekologisen vallankumouksen’. Tähän vaihtoehtoon tarttuminen edellyttää kuitenkin ontologisten perusolettamustemme uudelleentarkastelua. Vallankumousta ei tule, eikä sitä edes voi ajatella pelkästään yhteiskuntasuhteiden asiana. Muutos tapahtuu kolmella yhteenkietoutuneella tasolla: biofysisessä luonnossa, inhimillisen ja ei-inhimillisen elämän ylläpidossa sekä tavoissa ajatella ja toimia.

Symposiumin lopputulema oli varovaisen optimistinen. Vallankumous nähtiin – joskin osin eri syistä – perimmiltään positiivisena ilmiönä politiikassa sekä inhimillisissä ja ei-inhimillisissä suhteissa. Toisille – erityisesti Arruzzalle ja Moorelle – vallankumouksen mahdollisuus nykyaikana nousee globaalin valtajärjestelmän sivutuotteena, toisille taas niistä konkreettisista esimerkeistä, joita olemme viime vuosina nähneet. Kukaan ei kuitenkaan sulkenut vallankumouksen mahdollisuutta täysin pois. Voidaan sanoa, että vallankumous on yhä voimissaan niin filosofisena kuin myös poliittisena kysymyksenä. Kyky täysin uusiin alkuihin ja niiden herättämiin itsenäisiin ajatuksiin on yhä kanssamme.